

TUSSEN AMBT EN PROFESSIE

Historische kanttekeningen en tien stellingen bij geestelijke verzorging

Door: Dr. Stefan Gärtner*

Hoe komt het dat de discussie rond het ambt ons zo blijft bezig houden en zo moeilijk oplosbaar is? Stefan Gärtner, docent praktische theologie in Tilburg, laat zien dat dit een gevolg is van de recente geschiedenis van het vak en geeft tien aanzetten voor een oplossing.

Het conflict tussen ambt en professie in de geestelijke verzorging valt niet zomaar uit de lucht. Het heeft te maken met de historische ontwikkeling van dit vak. Geestelijke verzorging kan worden geïnterpreteerd als een typisch resultaat van de secularisering en functionele differentiatie van de Nederlandse samenleving.¹ Ik wil dit proces eerst met enkele observaties natrekken om vervolgens overwegingen over een mogelijke (her-) invulling van de ambtelijke dimensie ter discussie te stellen.

Daarbij moge duidelijk zijn dat het niet kan gaan om een loutere herconfessionalisering van de geestelijke verzorging. De sociale processen die bij hebben gedragen aan de tegenwoordige formatie van deze discipline, zijn namelijk onomkeerbaar. Wel kan de vraag aan de orde worden gesteld, welke rol de levensbeschouwelijke achtergrond van de christelijke geestelijk verzorger en van sommige cliënten desondanks speelt in een laatmoderne samenleving.

De historische ontwikkeling van ambt naar professie

De komst van geestelijke verzorging is nauw verbonden met de ineenstorting van de verzuilde struc-

tuur van de Nederlandse maatschappij in de jaren 60 van de laatste eeuw. De medewerkers realiseerden zich dat hun positie in het categoriale pastoraat steeds meer onder druk kwam te staan, omdat de kerken en het christelijk geloof als geheel verlies leden aan sociale geloofwaardigheid. Dit was natuurlijk in dit niet-parochiale werkveld bijzonder sterk voelbaar. Er was behoefte aan een nieuwe vorm van legitimatie. Om deze druk op te vangen en om tegelijkertijd een alternatief te kunnen bieden, richtte men in 1971 als belangenorganisatie de VGVZ op en wel op een oecumenische basis.²

Bovendien kwam een proces van professionalisering op gang, dat voor een deel terug kon grijpen op eerdere ontwikkelingen in het kader van KPV-trainingen en supervisie. Als professionals probeerde men de plek van de geestelijke verzorging binnen het publieke zorgstelsel te garanderen, zonder daarbij een beroep te moeten doen op de kerken en hun privileges. Op deze wijze berustte de identiteit van de VGVZ in de beginfase voornamelijk op de beoogde professionalisering van haar leden. Voor deze periode geldt dus dat ook 'the profession of pastor seems to want to wrest itself free from church control'.³

Vandaag de dag heeft de geestelijk verzorger normaal een dubbele binding: als professional en als werknemer van een instelling in de zorgsector en als representant van een levensbeschouwelijke traditie.⁴ Echter, door de verdergaande ontkerkelijking van de Nederlandse samenleving en de secularisering van het zorgstelsel, werd het tweede element steeds meer uitgehouden en naar de achtergrond geschoven. Zo worden bijvoorbeeld disciplineoverstijgende opleidingen met een niet exclusief theologisch profiel, aanvaard als kwalificatie voor dit vak. Sommigen pleiten voor het uitdrukkelijk niet werken vanuit een bepaalde geloofstraditie maar vanuit de hedendaagse levensbeschouwelijke pluriformiteit.⁵ En voor de christelijk-confessionele sectoren van de VGVZ geldt dat nog slechts tweederde van de leden beschikt over een kerkelijke zending. Bovendien beschouwt men dit niet meer als echt belangrijk.⁶

Er is, met andere woorden, feitelijk 'een grote kloof ontstaan tussen de kerkelijke organen en beleidsbepalers aan de ene kant, en de wereld van de geestelijke verzorging aan de andere kant'.⁷ Complementair kent men de professionalisering op de werkvloer steeds meer betekenis toe.

De geestelijke verzorging heeft zich echter niet alleen zelf gedistantieerd van de kerk, respectievelijk de binding met het instituut, de concrete invulling daarvan is bovendien zaak geworden van de individuele geestelijk verzorg(st)er. Ook de kerkgenootschappen hebben zich teruggetrokken uit dit veld. Er kan worden geconstateerd dat deze 'in professioneel opzicht nauwelijks werkinhoudelijk of flankerend beleid tegenover geestelijk verzorgers voeren. Ze vertonen bovendien de neiging om op lokaalkerkelijke modellen van pastoraat en rituele zorg terug te vallen in de beoordeling van ontwikkelingen in de geestelijke verzorging'.⁸

Er is dus relatief weinig verband tussen de kerkgenootschappen aan de ene kant en de geestelijke

verzorging aan de andere kant. Het hiermee geïmpliceerde conflict kwam in 2000 boven water, toen men met de invoering van het Wet op de Beroepen in de Individuele Gezondheidszorg (wet BIG) een eigen registratiesysteem wilde opzetten. De voorbereidende commissie van de VGVZ kwam met het volgende voorstel: het Kwaliteitsregister Geestelijke Verzorging moest twee kamers hebben, één voor geestelijk verzorgers met een ambtelijke binding en één voor geestelijk verzorgers die zonder een zending of afvaardiging van een levensbeschouwelijk genootschap wilden werken.

Dit voorstel leidde tot een strijd.⁹ Diegenen voor wie de ambtelijke binding sowieso overbodig of een hinderpaal was, begroetten het concept van de Commissie Registratie in Oprichting (CRIO). Anderen waren er fel tegen. Zij zien een zending als noodzakelijke voorwaarde voor het werk in de geestelijke verzorging of ervaren die zelfs als een verrijking. De eigenlijk al langer op de achtergrond werkende tegenstelling tussen 'professionelen' en 'traditionelen' barstte los.¹⁰ Hij leidde tot felle discussies binnen de VGVZ.

Pas in maart 2007 kon deze strijd worden beslecht. Het Kwaliteitsregister Geestelijke Verzorging werd nu zonder het door de commissie in eerste instantie voorgestelde tweekamersysteem ingevoerd. Het is enkel toegankelijk voor hen, die lid zijn van de beroepsvereniging VGVZ. Dit wederom heeft als voorwaarde een binding (zending) met een kerk of een ander levensbeschouwelijke genootschap.

In zekere zin was deze oplossing echter toen al anachronistisch. Want het evenwicht tussen de polen professie en ambt is definitief verstoord – ten koste van de laatstgenoemde pool. De binding van de geestelijke verzorging met de relevante levensbeschouwelijke genootschappen brokkelt steeds meer af. In vele gevallen is dit tot louter een juridische formaliteit geworden, zonder inhoudelijke gevolgen. Dit geldt zowel voor de werkgevers als

---

ook voor menige geestelijk verzorger, uitzonderingen daargelaten. In toenemende mate wordt de zending vanaf het begin als overbodig gezien voor een aanstelling.¹¹ De individuele geestelijk verzorg(st)er moet daarom zelf proberen om daar inkleuring aan te geven mits hij/zij dit wenselijk acht.

Veel geestelijk verzorgers proberen hun positie binnen het publieke zorgstelsel anders dan via de levensbeschouwelijke binding te waarborgen. Het gaat daarbij om de steeds belangrijker wordende professionalisering en akademisering. Dat kan bijvoorbeeld door in die zin eisen te stellen aan het lidmaatschap in de VGVZ, door bijscholingscursussen te volgen en door het handhaven van het genoemde Kwaliteitsregister Geestelijke Verzorging.

Zoals in de Nederlandse samenleving als geheel, begint het confessionele profiel ook in de praktijk van de geestelijke verzorging zelf te vervagen. Cliënten met een expliciete kerkelijke inbedding vormen een minderheid. Anderen hangen een andere godsdienst aan dan de geestelijk verzorger. De meerderheid wederom zoekt en realiseert een ongebonden, individuele en selectieve vorm van zingeving. Door al deze ontwikkelingen wordt de ambtelijke dimensie en de concrete invulling daarvan uiteindelijk tot een beslissing van de individuele geestelijk verzorg(st)er.

Een voorbeeld van de uitwerking daarvan in voornamelijk grotere organisaties in de zorg, is de werkverdeling. In toenemende mate richt geestelijke verzorging zich niet meer op de eigen achterban, en staat een geestelijk verzorger niet alleen ter beschikking voor patiënten van zijn eigen levensbeschouwelijke genootschap. In plaats daarvan functioneert men nu in een groter samenwerkingsverband, een Dienst Geestelijke Verzorging. Men verdeelt het werk tussen de collega's. Dit gebeurt niet op basis van confessionele criteria maar analoog aan de structuur van de organisatie, waarin

men werkzaam is.¹² De geestelijk verzorger richt zich vervolgens op een of meerdere afdelingen en bezoekt hier iedereen die dit wenst. Slechts wanneer iemand uitdrukkelijk verzoekt om een contact vanuit zijn eigen genootschap, wordt hierop individueel ingespeeld.

De genoemde ontwikkeling heeft nog verdergaande consequenties. Eén daarvan betreft de vrijplaatsfunctie van de geestelijk verzorger. Deze heeft oude papieren, want ze is een erfenis van het traditionele, kerkelijk gebonden categoriaal pastoraat. De grondwet garandeert namelijk de vrijheid van de kerken en haar ambtsdragers op dit punt.¹³ Er wordt daarom door sommigen gevreesd, dat de vrijplaatsfunctie in het geding komt. Geestelijk verzorgers zouden hun relatieve autonomie in de organisatie kwijt kunnen raken, wanneer ze zich definitief afkoppelen van de kerkelijke binding.

Dit heeft nog een andere consequentie. Met het mogelijke verlies van zijn/haar relatieve autonomie zou de geestelijk verzorg(st)er steeds meer zijn onderworpen aan de logica van de organisatie zelf. De wijze, waarop hier zorg wordt verleend, gaat met andere woorden zijn/haar handelen steeds sterker bepalen. Dat geldt te meer waar hij/zij met de andere professionals in de zorg wil samenwerken. De professionaliseringsgolf in de geestelijke verzorging heeft dus bijwerkingen.

Het publieke zorgstelsel is in toenemende mate onderworpen aan processen van economisering. De cliënt wordt gezien als klant die zorg op maat kan samenstellen naar eigen wens en verlangens. Geestelijke verzorging wordt vervolgens gezien als een individueel serviceaanbod. De plausibiliteit van solidair denken en handelen wordt zo ondermijnd. Men kijkt als klant naar zichzelf, want men heeft rechten. Als gevolg hiervan wordt ook de hulpvraag geïndividualiseerd.¹⁴ Het gaat om enkelingen die oplosbare problemen hebben. Wat daarbuiten valt,

---

past niet binnen het zorgaanbod en wordt als storing ervaren.

Geestelijke verzorging wordt geraakt door deze ontwikkeling. De geestelijk verzorger als professional moet zijn aanbod strategisch richten op de dienstverlening aan de cliënten en op de behoeftes van de werkgever. Zijn professioneel handelen wordt steeds meer geformaliseerd en gecontroleerd door de organisatie. Alles moet onder de noemer van berekenbaarheid en toetsbaarheid kunnen worden geplaatst. Bovendien gaat het in toenemende mate om een oplossingsgerichte, interventionistische aanpak.¹⁵ Daarbij wordt bij de patiënt(e) eerst een deficit geïdentificeerd dat vervolgens moet en kan worden opgelost.

Ook van de geestelijke verzorging wordt in dit verband een effectieve bijdrage verwacht. Zodoende kan ze haar specifieke bijdrage betreffende zingeving verantwoorden en de kwaliteit daarvan garanderen. Als professional heeft de geestelijk verzorger dus een vaste plek binnen het zorgstelsel. Echter, sommige van zijn handelingswijzen laten zich niet goed inkaderen binnen dit raamwerk. Het gaat om zaken als gebed, viering, zegening of onvoorwaardelijke presentie. Hiermee doelt de geestelijk verzorger niet op een effect dat buiten het actuele contact met de cliënt zelf valt. Een dergelijk effect, bijvoorbeeld een vooruitgang in welzijn, is meer een onbedoelde, maar welkome bijwerking. Want op zich staan de genoemde handelingswijzen haaks op een denken in termen van *efficiency*, meetbaarheid en oplossingsgerichtheid. Zij hebben het doel al in zichzelf.

Een verdere consequentie van de geschetste historische ontwikkeling is dat met de relatieve terughoudendheid wat betreft een herkenbaar confessioneel profiel van de geestelijke verzorging aan de ene kant recht wordt gedaan aan de autonomie en de keuzevrijheid van de cliënten in de laatmoderne samenleving. De geestelijke verzorging moet

een professioneel aanbod zijn voor iedereen die dit wenst. Ze wordt toegankelijker nadat de kerkelijke kantjes, die op menigeen afschrikkend zouden werken, er zijn afgehaald.

Aan de andere kant wordt op deze wijze echter ook gesignaleerd dat zingeving zaak is van individuen, die alles uit zichzelf kunnen en moeten halen. Het aspect van het ontvangen van zin en van de betekenis van de andere daarbij wordt hierdoor minder belicht. Zingeving dreigt te worden teruggebracht tot zelfontplooiing. Deze individualistische aanpak past wederom goed binnen wat men in het zorgstelsel wenselijk en aanvaardbaar vindt. De cliënt wordt gezien als ondernemer van zijn eigen bestaan, ook inzake zingeving.

Uit deze schets blijkt, dat geestelijke verzorging tussen professionele en ambtelijke identiteit in een wat lastige positie is beland sinds het tweede aspect steeds meer is uitgehold. Als professional namelijk, is de geestelijk verzorger volop geconfronteerd met de specifieke uitdagingen van het professionele functioneren binnen een organisatie van het zorgstelsel. Categorieel pastoraat 'oude stijl' zou zich hiervan veel beter kunnen afbakenen. Daar hangt dan wel een ander prijskaartje aan: men zou snel in een niche terecht kunnen komen.

Tegelijkertijd werd duidelijk dat zich in de historische ontwikkeling van ambt naar professie ook de ontwikkeling weerspiegelt van de Nederlandse samenleving als geheel. Enerzijds zien geestelijk verzorgers daarom 'de traditionele legitimatie van hun werk in termen van de verzuilde samenleving steeds verder afbrokkelen en zoeken zij die legitimatie steeds meer in hun (denominatieoverstijgende, 'algemene') professionele kennis en kunde. Anderzijds zien zij zich binnen de organisaties waar zij werken gedwongen om hun professionele competenties in termen van kosten en resultaten te verantwoorden, waarmee zij het eigen karakter van de zingevingsvragen waarop zij zich richten

---

geweld aandoen en nolens volens meewerken aan het verdringen van die vragen uit het heersende taalspel binnen die organisaties'.¹⁶

Tien stellingen bij geestelijke verzorging en ambtshalve binding

Tegen de achtergrond van de historische ontwikkeling kan nu worden gevraagd, hoe de ambtelijke dimensie van de geestelijke verzorging vandaag de dag zou kunnen worden ingevuld. We gaan daarbij uit van twee premissen. Ten eerste wordt verondersteld dat een dergelijke invulling inderdaad wenselijk en mogelijk zou zijn. Ten tweede kan het daarbij niet meer gaan om een herconfessionalisering van de geestelijke verzorging in een seculiere omgeving.¹⁷ We zagen dat de tegenwoordige formatie van dit vak alles te maken heeft met de moderniseringsprocessen in de Nederlandse maatschappij. Deze processen zijn onomkeerbaar. Elke poging om de ontwikkeling in de geestelijke verzorging louter terug te draaien, lijkt daarom weinig kansrijk te zijn.

Er moet dus rekening worden gehouden met de eigentijdse context van de geestelijke verzorging. De ontkerkelijking van de samenleving heeft haar insteek compleet veranderd. Echter, men verhoudt zich nog steeds tot de christelijke tradities, zij het op een individuele en institutioneel vaak ongebonden wijze. Dat geldt zowel voor de christelijke geestelijk verzorger zelf als voor sommigen van zijn cliënten. Zij maken zich dit levensbeschouwelijke raamwerk eigen in het zingevingsproces. Ze interpreteren de christelijke tradities op een individuele wijze en schrijven ze zodoende in zekere zin voort.¹⁸ Er is daarbij sprake van toe-eigening, keuze, combinatie met andere levensbeschouwingen - en soms ook van onwetendheid, neutraliteit en afwijzing. Met de resultaten van deze veelvuldige interpretatieprocessen gaat de geestelijk verzorger aan de slag.

Dit gezegd hebbende zal nu in de vorm van stellingen

worden aangeduid, in welke richting de ambtelijke binding van de geestelijke verzorging vandaag de dag ontvouwd zou kunnen worden. Dat gebeurt tegen de achtergrond van de historische schetsen alsook met het oog op het publieke zorgstelsel en de seculiere organisatie(s), waarin de geestelijk verzorg(st)er werkt.

1. Geestelijke verzorging, zoals die tegenwoordig bestaat, is het typische resultaat van aan de ene kant het levensbeschouwelijke en religieuze pluralisme in de Nederlandse samenleving en van aan de andere kant de betekenis die men levensbeschouwelijke vraagstukken nog steeds toekent. Het eerstgenoemde heeft tot gevolg dat de kerkgenootschappen en hun traditionele vormen van categoriaal pastoraat nog maar een marginale rol spelen in het gesecculariseerde zorgstelsel. Het hierdoor ontstaande gat is echter niet ongevuld gebleven, wat zeker een optie zou zijn geweest. Want men is zich wel bewust van het gewicht van de levensbeschouwelijke aspecten in de zorg. De laatmoderne samenleving - en dus ook de geestelijke verzorging - zou echter ruimte moeten bieden voor uiteenlopende manieren om met deze vragen om te gaan. Men wil men daarbij zeker niet de autonomie van de patiënten aantasten.

2. Levensbeschouwelijke neutraliteit betekent niet, dat men noodzakelijkerwijs een neutraal vertrekpunt kiest voor het concrete werk in de geestelijke verzorging. Mensen zijn immers al bezig met zingevingsprocessen. Zij gebruiken daarvoor op een individuele en vaak eclectische wijze de levensbeschouwelijke kaders die in de Nederlandse samenleving en cultuur te vinden zijn. Hieronder vallen ook de Christelijke tradities. Zij hebben nog steeds een relatief prominente rol, zonder dat er nog langer sprake is van een eenrichtingsverkeer in de perceptie van deze tradities. In tegendeel. De cliënten maken zich deze op de aangeduide manier eigen. Hetzelfde geldt trouwens ook voor de geestelijk verzorgers. In die zin is een neutraal vertrek-

punt in de geestelijke verzorging eigenlijk contrafactisch. Zij zelf 'vraagt invulling en inkleuring. (...) Geestelijke verzorging als algemene noemer is een leeg begrip. Zingeving 'an sich' bestaat niet. Het gaat altijd om zingeving vanuit een bepaalde traditie, ideologie of levensovertuiging'.¹⁹ Daarmee is de levensbeschouwelijke neutraliteit van de zorg en de autonomie van de cliënten nog niet automatisch in het geding.

3. In de praktijk van de geestelijke verzorging wordt de levensbeschouwelijke invulling en inkleuring vooral gewaarborgd door de geestelijk verzorgers zelf. Dat neemt niet weg, dat ook de patiënten hier een bijdrage aan leveren. Maar geestelijke verzorging vindt plaats in een seculiere instelling. De professionele verantwoordelijkheid voor de levensbeschouwelijke dimensie komt daarom vooral te liggen op de schouders van de individuele geestelijk verzorg(st)er. Hij/zij wordt vaak gezien als expert voor alle vragen rondom religie, spiritualiteit, contingentie, levensbeschouwing enzovoort, van welke aard dan ook. Juist daarom zou hij/zij een levende binding met zijn eigen kerkgenootschap als ontlasting kunnen ervaren. Deze koppeling is 'van belang, omdat het domein van de geestelijke verzorging (zingeving) nooit 'neutraal' is en altijd vraagt om een positiebepaling van de geestelijk verzorger'.²⁰ Op dit punt kan de ambtelijke binding juist een positief element zijn. Ze ontlast de enkeling bij het vorm geven aan de genoemde positiebepaling. Hij is daarmee namelijk gauw overvraagd, vooral wanneer hij met problemen rondom crisis, geweld, tragedie, ziekte en verlies te maken krijgt. Hij hoeft in deze situatie(s) niet zelf woorden en handelingswijzen te verzinnen, maar kan terugvallen op bijvoorbeeld het rituele repertoire van zijn kerkgenootschap.

4. Om dit echter te kunnen, moet allereerst zijn kerk zelf aan haar zending een adequate inhoudelijke vulling weten te geven. De ambtelijke binding dient meer te zijn dan een formeel-juridische actie

van een organisatie. Te meer wanneer deze daarmee vooral probeert om een vinger in de pap van de geestelijke verzorging te houden en om oude privileges op dit veld te verdedigen, respectievelijk een zekere maatschappelijke positie in stand te houden.

De ambtelijke binding werkt naar twee kanten. Ze moet ook door de kerkgenootschappen werkinhoudelijk worden vorm gegeven. Pas daarna kan duidelijk worden dat geestelijk verzorgers niet vanuit zichzelf handelen, maar een bepaalde levensbeschouwelijke traditie en gemeenschap representeren, met wier zending ze per slot van rekening in de seculiere context van de zorginstelling optreden.

5. Tevens wordt zo duidelijk dat de beoogde zingeving noch een zelfgemaakte constructie is van de geestelijk verzorger, noch van de individuele cliënt. Beiden betrekken zich op al bestaande raamwerken, zij het op een voor de laatmoderniteit typische wijze. De eigen zingeving wordt zodoende met een breder, de enkeling overstijgend kader verbonden.²¹ De geestelijk verzorger met een ambtelijke binding vertegenwoordigt er één van. Zingeving is meer dan een productief gebeuren. Ze heeft altijd ook het aspect van het ontvängen van zin en van daarop een antwoord moeten geven. De met een zending van een levensbeschouwelijk genootschap optredende geestelijk verzorger wordt ten slotte ook zelf tot een persoonlijk symbool voor deze opvatting.

6. De mens kan dus bij een centraal aspect van zijn bestaan, namelijk bij de zingeving, uiteindelijk niet over zichzelf beschikken. Hij is aangewezen op een dimensie die zijn bestaan overstijgt.²² Wanneer men dit als vertrekpunt voor geestelijke verzorging kiest, werkt het als een provocatie in een zorgstelsel dat koerst op klantgerichtheid en op de eigen verantwoordelijkheid van de patiënt. Daarnaast suggereert het zorgaanbod dat alles maakbaar is of in elk geval zou moeten zijn. Van de verschillende professionals in de organisatie wordt een effectieve

---

bijdrage hieraan verwacht, dus ook van de geestelijke verzorging. Omdat zij zich heeft geprofessionaliseerd, dreigt ze ook zelf op te gaan in deze maakbaarheidsideologie.

7. Naast het impliciete postulaat van de maakbaarheid worden in het publieke zorgstelsel tegenwoordig ook de gevolgen zichtbaar van de monetaarisering van de zorg.²³ Er is een permanente druk om kosten te besparen. Dit leidt tot een concurrentiestrijd tussen de verschillende professionals en ambachten binnen de organisatie.²⁴ De resources worden knapper. De professionalisering van de geestelijke verzorging kan worden geïnterpreteerd als een adequate strategie om mee te kunnen dingen in deze strijd om de verblijvende financiële middelen.²⁵ Aan de andere kant dreigt zo het gevaar dat men mee wordt gezogen in deze beweging. Juist de koppeling aan de kerkelijke gemeenschap kan hier een ankerpunt bieden. In de joods-christelijke tradities is immers een profetisch-kritisch element ingeweven. Het maakt een onderscheid tussen God en de afgod 'geld' en herinnert aan de niet verrekenbare waardigheid van elke mens als schepsel.

8. Het is echter opnieuw de vraag of dit profetisch-kritische element inderdaad hoort bij het inhoudelijke profiel van de kerkgenootschappen. Dit element richt zich namelijk allereerst op het genootschap zelf. Het gaat om zelfkritiek, respectievelijk om zelfevangelisatie. Pas wanneer men in eigen kring een reflexieve omgang verwezenlijkt met de maakbaarheidsideologie en met de monetaarisering van het pastoraat, kan een kerk kritisch optreden naar buiten. Dit zou dan consequenties kunnen hebben voor de geestelijke verzorging.

9. Zodoende zou ook de genoemde interventionistische aanpak in de zorg, die koerst op de vermindering van lijden via een probleemoplossend handelen, vanuit een Christelijk perspectief kritisch bevraagd kunnen worden.²⁶ Dat geldt evenzo voor

de hieraan impliciet gekoppelde norm van heiligheid en perfectie.²⁷ Het moet weer goed worden - deze belofte staat boven alles in het publieke zorgstelsel. Geestelijke verzorging neemt daarentegen ook de blijvende gebrokenheid van de cliënt(e) serieus. Ze weet: heiligheid is altijd fragmentarisch en gezondheid is geen garantie, ook al wordt anders verwacht. Geestelijke verzorging creëert met deze insteek een echte vrijplaats in de organisatie, waarin de contingentie van het bestaan er mag zijn. Dit biedt voor de patiënten een alternatieve omgang met de hiermee gepaard gaande ervaringen.

10. Het lijkt niet bij voorbaat uitgesloten te zijn, dat een geestelijk verzorger met dit, hier alleen maar aangestipte profiel, bij zijn werk in ieder geval kan rekenen op een zekere interesse. De huivering voor het christendom, die een gevolg was van de verzuilde structuur in het verleden, is al langer voorbij. Men verdenkt de geestelijk verzorger die vanuit een kerkelijke zending optreedt, er niet meer automatisch van de agent van een instituut te zijn dat heteronoom gehoorzaamheid verwacht. Juist in een 'postmodern klimaat waait de wind uit een andere hoek. Dit klimaat scheidt ruimte voor het articuleren van de eigen identiteit; er ontstaat zelfs een zekere nieuwsgierigheid naar wat al die individuen wel mag bewegen om geestelijk op de been te blijven. Er is een grotere vraag naar levensbeschouwelijke profilering'.²⁸ Aan de andere kant zal een geestelijk verzorger die deze profilering uitdrukkelijk verbindt met een transcendentale oriëntatie, altijd een vreemde eend blijven in de bijt van zijn organisatie.

De geestelijke verzorging blijkt inderdaad het typische resultaat te zijn van de historische ontwikkeling van de Nederlandse samenleving en van de rol van religie daarin. Bovendien heeft ze typisch laatmoderne trekjes. De ambtelijke binding van de geestelijk verzorger is al lang niet meer vanzelfsprekend. Het komt daarom erop aan om deze

binding te herformuleren. Pas daarna kan ze weer geloofwaardig worden. Kennelijk kan men daarbij putten uit de eigen traditie, in dit geval de Christelijke. Hiermee echter krijgt geestelijke verzorging een profiel, dat in zekere zin haaks staat op sommige kenmerken van de sector, waarin de geestelijk verzorg(st)er werkt. Desondanks kan hij/zij proberen om in de aangeduide profetisch-kritische richting een eigen bijdrage te leveren aan goede zorg.

* *Dr. habil. Stefan Gärtner, is universitair docent Praktische theologie aan de Universiteit van Tübingen.*

Noten

- 1 Vgl. G. Harinck/L. Winkeler, De twintigste eeuw, in: H.J. Selderhuis (red.), *Handboek Nederlandse Kerkgeschiedenis*, Kampen 2006, 727-912, hier: 849-855.
- 2 Vgl. W.F.M. Snelder, *Beknopte geschiedenis van de Vereniging van Geestelijke Verzorgeren in Zorginstellingen tot 2000*, in: J. Doolaard (red.), *Nieuw handboek geestelijke verzorging*, Kampen 2006, 84-100.
- 3 H. Witte, *Profession and ministry in conflict?* in: D. Nauer et al. (red.), *Religious leadership and Christian identity*, Münster 2004, 168-180, hier: 172.
- 4 Vgl. G. Heitink, *Geestelijk verzorger: een ambt en een ambacht*, in: J. Doolaard (red.), *Nieuw handboek geestelijke verzorging*, Kampen 2006, 161-169.
We laten het justitiepastoraat en de geestelijke verzorging bij de krijgsmacht buiten beschouwing. Hier is de ambtshalve binding omwille van het verplichte karakter van de kerkelijke zending sterker.
- 5 Vgl. F. Pitstra/H. Zock, *De onderbouwing van narratieve methodes in pastoraat en geestelijke verzorging. 'Ik zag alleen een kip over de weg'*, in: *Handelingen: Tijdschrift voor Praktische Theologie* 36 (2009-2), 8-19.
- 6 Vgl. J.Z.T. Pieper/J. Verhoef, *Katholieke geestelijke verzorging. Meningingen van leden van de katholieke sector van de VGVZ*, in: *Tijdschrift Geestelijke Verzorging* 10 (2007-43), 34-39; W. Smeets, *Spiritual care in a hospital setting. An empirical-theological exploration*, Leiden 2006, 116-207.
- 7 W.J. Dijk, *Landelijk platform Kerk & Zorg*, in: J. Doolaard (red.), *Nieuw handboek geestelijke verzorging*, Kampen 2006, 117-119, hier: 118.
- 8 H. Schilderman, *Religie en zorg in het publieke domein*, in: W.B.H.J. van de Donk et al. (red.), *Geloven in het publieke domein. Verkenningen van een dubbele transformatie*, Amsterdam 2006, 395-416, hier: 406.
- 9 Vgl. A.C.H. Hanrath, *Bestaansgrond en verstaanshorizon. Het ambtshalve karakter van de geestelijke verzorging*, in: *Tijdschrift Geestelijke Verzorging* 5 (2002-23), 48-53; H. Schouten, *Een pleidooi voor ontzuiling van de geestelijke verzorging*, in: *Tijdschrift Geestelijke Verzorging* 5 (2002-23), 41-47.
- 10 Vgl. voor deze terminologie T. Hanrath, *Geestelijke verzorging in het hart van de zorg. De professionele identiteit van de geestelijk verzorger in een veranderende zorgcontext*, in: *Praktische Theologie* 27 (2000-4), 96-106, hier: 98.
- 11 Vgl. H. Kunneman, *Horizontale transcendentie en normatieve professionalisering: de casus geestelijke verzorging*, in: W.B.H.J. van de Donk et al. (red.), *Geloven in het publieke domein. Verkenningen van een dubbele transformatie*, Amsterdam 2006, 367-393, hier: 381v.
- 12 Vgl. als achtergrond L. van Gastel/A.H.M. van Iersel, *Vier besturingsmodellen voor de geestelijke verzorging in de zorg*, Budel 2007.
- 13 Vgl. H. Wimmers, *De vrijplaats*, in: J. Doolaard (red.), *Handboek geestelijke verzorging in zorginstellingen*, Kampen 1996, 168-176.
- 14 Vgl. Schilderman, *Religie*, 402-404.
- 15 Vgl. Kunneman, *Transcendentie*, 368-371.
- 16 *Ibidem*, 379.
- 17 Vgl. D. Nauer, *Niet smelten maar profileren. Een pastoraaltheologische reactie op een humanistisch ontwerp*, in: *Tijdschrift Geestelijke Verzorging* 5 (2002), 72-79.
- 18 Vgl. St. Gärtner, *Zeit, Macht und Sprache. Pastoraltheologische Studien zu Grunddimensionen der Seelsorge*, Freiburg/Br. et al. 2009, 330-348.
- 19 G. Heitink, *Pastorale zorg. Theologie - differentiatie - praktijk*, Kampen 2000, 214.
- 20 *Vereniging van Geestelijk Verzorgeren in Zorginstellingen, Beroepsstandaard voor de geestelijk verzorger in zorginstellingen. VGVZ-cahiers 2* (2002), 14v.
- 21 Vgl. H. Veltkamp, *Domein, identiteit en passie van de geestelijke verzorging*, in: J. Doolaard (red.), *Nieuw handboek geestelijke verzorging*, Kampen 2006, 147-159, hier: 153-155.
- 22 Vgl. R.R. Ganzevoort/J. Visser, *Zorg voor het verhaal. Achtergrond, methode en inhoud van pastorale begeleiding*, Zoetermeer 2007, 28.
- 23 Vgl. U.F. Schmälzle, *Monetarisierung von Religion und Kirche. Eine Herausforderung für die Praktische Theologie?*, in: *Pastoraltheologische Informationen* 26 (2006-2), 262-281.
- 24 Vgl. Kunneman, *Transcendentie*, 377-382.
- 25 Vgl. Gärtner, *Zeit*, 186-192.
- 26 Vgl. A. Baart, *Een theorie van de presentie*, Utrecht 2001.
- 27 Vgl. K. Petter, *Leiblichkeit als Machtinstrument im Wellness-Diskurs*, in: W. Veith/Ch. Hübenal (red.), *Macht und Ohnmacht. Konzeptionelle und kontextuelle Erkundungen*, Münster 2005, 189-202.
- 28 Heitink, *Verzorger*, 167.